

Keddi boszorkány.

Az oláhoknak ugynevezett kedd asszonya.*

Mikor a köblösi paraszt látogatóban volt Szatmártt, komája egyszer ebédre hívta — tokányra. Nagyot bámult azonban, mikor közönséges túrós puliszkát tálaltak elébe. A túrós puliszkát ugyanis Szatmármegyében s néhol Máramarosban is, tokánynak hívják.

Ez a kis történet jut eszembe, mikor olvasom *Katona* Lajos tanulmánya¹ után hathalmi *Gabnay* Ferencz,² *Szabó* Imre,³ dr. *Berze Nagy* János⁴ fölszólalásait. Ha egyéb hasznunk sem lenne ezekből, az a tanúság is elegendő volna, hogy hunyadmegyei adatokkal nem lehet krassószörénymegyei adatokat czáfolni. Mert még ugyanegy vármegye különböző helysegeinek adatai sem rontják le szükségképpen egymást, különösen a népies élet világában. *Gabnay* Ferencz szavait idézve, nem szándékozom vitatkozásba bocsátkozni, csak néhány, *Magyarköblösön* (Szolnokdoboka m.) gyűjtött adalékkal akarok a kérdés ismeretéhez hozzájárulni.

Katona Lajos tisztán a magyarok kedd asszonyával foglalkozott, *Gabnay* Ferencz, *Szabó* Imre és *Berze Nagy* János az oláhoknak u. n. kedd asszonyával. Mind a hárman egyetértenek abban, hogy az oláh felfogás szerint van egy rossz szellem, mely megbünteti azokat, kik kedden estve dolgoznak. *Gabnay* Ferencz még azt is mondja, hogy e „napon a szerény ebéd megfőzése és elköltése után ölbe tett kezekkel mesélnek egymásnak a nők s csak gyermekeiket dajkálják, mert ez a márti seara napja“. Eszerint e rossz szellemnek rontó ereje már ebéd után kezdődik és az főként nőkre terjed ki. A *Szabó* Imre adatai szerint a férfi és a női nemre egyaránt kiterjed és csak szürkületkor kezdődik. Ő e rossz szellem különböző elnevezéseivel is beszámol, mondván:

A kedd estéjén megjelenő s az embereket házi teendőik végzésében megátóló gonosz lelket női személynek, a rendes emberi természetnél jóval nagyobbnak, különös rontó erővel fölruházottnak s ilyen értelemben *muhtietinek* nevezik, avagy kuszált, bogos hajú, kóczos, kóborgó furiának gondolják s ekkor *ciumanak* hívják. De lehet fölváltva az egyik hónapban asszony, a másik hónapban férfiú s ekkor *mueróicá* a neve. — — — Elvesztheti külső formáját s s szellemekhez hasonlóan jelenik meg s így *neban* szóval illetik.⁵

Ezek után lássuk, hogy a kedd estéli rossz szellem miképpen szerepel *Magyarköblösön*?

* Felolvasatott a szakosztálynak 1006. november 28-án tartott ülésén.

¹ A kedd asszonya. *Ethnographia* 1905.

² U. o. 1905. 120. l.

³ U. o. 1906. 32. és 124. l.

⁴ U. o. 254. l.

⁵ *Ethnographia*. 1905. 53. l.

Az oláh asszonyok kedden este naplemente után a *maguk részére* nem végeznek semmiféle *asszonyi* munkát; nem szönek, nem fonnak, szövőszéket nem állítanak fel, nem *mosnak*, nem mosogatnak, gyermeket nem fűrésztlenek stb. (*Más számára* azonban szabad dolgozni s a férfiakra nem terjed ki e tilalom). Mert eljön a *kedd östve* (marti seara), a ki *az erdő leánya* (fata păduri), — *egy tisztátalan dolog* (lucru necurat), — *marcolea* s ő végzi el az illető munkát. Abban pedig nincs köszönet, azonfelül pedig azokat, kik dolgoznak, nyakuknál fogva megragadja s úgy megnyomorgatja, hogy bele is halhatnak. Rontó ereje legnagyobb kedd éjjeli 12 óráig. Ez a *marcolea* hatalmas, szőrrel borított, nagy emlőjű női alak, kit azonban nem láthat mindenki.

Ime, a kedd estvéli rossz szellemet az erdő leányának, tisztátalan dolognak tartják, igazibb nevén *marcolea* néven ismerik, rontó ereje csak a nőkkel szemben s csakis akkor van, ha azok a maguk számára asszonyi munkát végeznek. Állati alakot is felölthet, de neve ekkor sem változik. A férfiakra csak akkor terjed ki hatalma, ha bosszantják őt, vagy incselkednek vele.

A magyarköblösi paraszt ismeri a *ciumat* is. *Ciumanak* mondja a kukoriczán fejlődő üszköt, így nevezi azt a betegséget, mikor az ember nyaka megdagad s belehal. Van azonban a *ciumanak* egy harmadik jelentése és ez: *garabonczyás diák, erdei leány, rossz szellem*. Ez ellen úgy védekeznek, hogy *egy éjjel* fonnak, szönek egy ingre valót, ezt az inget elkészítik s még napfeljötté előtt¹ kiviszik a mezőre, felöltöztetnek vele egy bábót s védve vannak.

Mivel a *ciumának* egyik világosan kitüntetett jelentése az *erdei leány*, mely viszont a kedd estének specziális neve, a *marcolea* mellett is szerepel, nyilvánvaló, hogy a *ciumanak* van köze a *kedd* estei babonához.

A *muhnetiet* és *muerőicat* nem ismerik, minden rossz szellemet általában *nebunnak* hívják.

Feltűnő, hogy egy dolog elnevezésére ily különböző nevet találunk. Azt lehetne mondani, hogy e rossz szellem megjelenési alakja, rontó erejének megnyilvánulási formája szolgáltatott erre okot. Talán a különböző forrásokból eredő hatások találkozása. Talán a helyi viszonyok, a földrajzi helyzet, természeti tényezők is közrejátszottak. De míg elegendő és *kipróbált* anyagunk nincs, mind e föltevessel csak tapogatózunk. A *kipróbált* szót szándékosan húztuk alá. Olyan anyagra értjük ezt, melynek minden adata közvetlen tapasztalás eredménye, melyet a gyűjtő a legnagyobb szigorúsággal és képzelő tehetsége teljes korlátozásával szerzett.

Ha a gyűjtők minden egyes helységből gyűjtött adataikat külön-külön szedik és kezelik, mentek maradnak olyan befolyásoktól, melyek később felfogásukat módosíthatják. A *ciumaról* Magyarköblösről és Szurdukról felhozott példa, úgy hiszem, eléggé megvilágítja e módszer helyes voltát.

¹ *Szurdukon* (Szolnokdoboka vm.) *ciumanak* hívják a pestist, kolerát, mely ellen éppen úgy védekeznek, mint Magyarköblöslön. Ez az elnevezés Szurdukon teljesen megfelel a valóságnak. *Ciuma* ugyanis magyarul = dögvész, döggör, pestis. Ez utóbbi esetet csak azért említtem, hogy adandó alkalommal nyilvánvaló legyen, hogy a közös forrásból származó babonás hiedelmek módosulni s változni szoktak a helylyel.

A magyarköblösi hiedelem megvilágítására néhány esetet mutatok be. Megismerhetjük e *kipróbált* adatokból a kedd szellemének rontó erejét s az ellene való védekezés módját. De kitűnik az is, hogy az u. n. csinálmányok, varázslatos eljárások kedden estve végezhetők a legjobb eredménnyel s hogy egyáltalában a *kedd* napja a szerencsés kezdés napja.

— Nyegruj anyja *kedden östve* lefeküdt, de ismét felkelt, hogy fonjon. Font is egy orsóra valót s már a másodikhoz akart fogni, mikor beállított egy nagy magas nő. „Jó estvét, ténsasszony! Foglaljon helyet“ — fogadá a háziasszony. „Hm, még ténsasszonynak szólítasz? Én vagyok a *marcolea*. No majd megömersz“, — felelé az érkezett, mire úgy megnyomorgatta a fonó asszonyt, hogy szinte belehalt.

*

— Egy asszony mosott *kedden östve*. Jött egy nagy magas nő s a fazekakat mind a tűzhöz állította. Megijedt a mosó asszony, elszaladt a szomszédba, hol egy vén bába lakott. Ez azt a tanácsot adta neki, hogy menjen haza s kiáltsa el magát: „Jaj Istenem, égnek a Sinai hegyek!“ Ugy is tett, mire a nagy, magas asszony azt mondta: „Jó szerencséd, hogy égnek a gyermekeim“ — s elfutott. A mosó asszony lelkendezve futott a bábához, hogy hírül adja, mi történt, de ez tüstént haza küldte, hogy mindent, — edényt, asztalt, széket, ágyat stb. — fordítson fel otthon, mert különben visszajön *marcolea*.

*

Két magyarköblösi legény, a mint *östve* az ökrökkel haza felé tartott, megpillantotta az *erdei leányt*, a mint a kúthoz ment, hogy fejét megmossa. Megfógták s elhozták őt a Dombárol,¹ de aztán nem tudtak tőle megszabadulni. Elmentek tanácsot kérni egy öreg asszonyhoz. Ez azt tanácsolta nekik, hogy menjenek haza, együkük álljon ki az ajtóba s kiáltsa el magát: „Jaj Istenem, ég a galarei hegy“. — „Jaj nekem, mind elégnek a gyermekeim!“ — kiáltott fel az erdei leány s el akart szaladni, de a legények nem engedték. Kérve-kérte őket, engedjék el, mert ha visszajön, legyen az a sorsa mint annak, ki a kanállal a tűzben jár.³ Nem is jött többé vissza.

*

— *Ha elveszik a tehén tejét, kedden*, vagy csütörtökön, vagy szombaton *östve* egy, sóval behintett, kenyérszeletet tesznek olyan helyre, hova a felkelő nap egyenesen rásüt. Aztán megetetik az illető tehénnel s megjön a teje.

*

— A juhokat Szt. György napja után szokás összeadni és pedig vagy *kedden*, vagy csütörtökön, vagy szombaton.

*

Keresztleletlen gyermeket nem jó egyedül hagyni, mert eljön az *erdő leánya*, elviszi és kicseréli a magáéval.

*

— *Ha egy leány férjhez akar menni* és siettetni akarja jövődöbelijét, titokban olyan korsót lop valahonnan, melynek fiile letörött. Ezzel egy *kedden* napfeljőtte előtt kimegy a mezőre kilencz forráshoz, mindenikből kilenczszer vesz a szájába vizet s azt beleengedi a korsóba. Aztán haza megy s aznap tisztán böjtöl, semmit sem eszik. *Östve* fát lop a bíró kerítéséből, lehetőleg olyan helyről, hol a kerítés szegletét, sarkot képez, — haza viszi s ha nem elég; pótolja az otthoni fával, tüzet rak a szabdabban s a tűz közepébe helyezi a korsót, melynek megelőzőleg minden nyílását betapasztja, csak egy szalmaszálat dug a szájába, hogy ott gőzölögjön. Mikor a víz forni kezd, a tüzet körüljárja kilenczszer, mondván: „Nem ezt a vizet siettetem, hanem azt, a ki nekem van rendelve.“ A szalmaszálon sustorogva jön ki a gőz s megmondja jövődöbelijének a nevét. — A korsót a vízzel elteszi s a következő *kedden* ismét böjtöl, lop fát a bíró kerítéséből s tüzet gyújtva, megismétli az első *kedden* történeteket. Ezi kilencz *kedden* át csinálja.

*

¹ Hegy Magyarköblösön.

² Muntele Galareuluj, minden valószínűség szerint elferdített bibliai helynév.

³ Átokforma, melynek értelmét nem tudják megmagyarázni.

— Ha egy leány férjhez óhajt menni s kíváncsi rá, hogy ki lesz a jövődöbelije, egy *kedden* nem eszik egész nap s östve meztelenül megkerüli a házat kilencszer. Eközben nem szabad egyáltalán lélegzetet vennie, míg az ajtóhoz nem ér. Itt is csak befúj a kulcslyukon, vagy ennek hiányában bármely más lyukon, a mi az ajtón van. Ezen benézve, meglátja jövődöbelijét a házban állva, gondolkodóan le-hajtott fejjel.

— Igézés ellen legjobb *kedd napon* szemet oltani. Ha pedig a szénnel való nézetés nem használt, kedden vagy csütörtökön napfeljötté előtt, kilencz olyan helyről hoznak kovászt, a hol a férfinak első felesége van. Ezt a kovászt egy edénybe teszik s elmennek vele kilencz olyan helyre, a hol igézés ellen nézni tudnak. Aztán tésztaneműt csinálnak belőle s megétezik a beteggel.

— Tánczközben a csuhajgatásban is szerepel a kedd östve. A katonaságból kijött oláh legény, visszaemlékezve ottani szenvedéseire, így kiált fel: „Mondd meg, anyám, igazán, milyen vízben fűrösztöttél meg engem? Kedd östi vízben, hogy járjam az egész világot? . . .“

Ezek után a kedd östi rossz szellemet leghelyesebben *keddi boszorkánynak* nevezhetnők. Így hívja ugyanis a falumbeli magyarság. Igaz ugyan, hogy a boszorkányt *strigojnak* nevezi az oláhság mindenütt, de ez a boszorkány általános jelölésére szolgál az oláh nyelvben; megjegyzevén, hogy Romániában (s vidékenként itt-ott talán nálunk is) még *stafia*-nak is nevezik. Az oláhsággal egy faluban lakó magyarság pedig, mely a hozzá fűződő hitet és felfogást közelről, tapasztalásból és jó régen ismeri, minden valószínűség szerint legjellemzőbben adta e nevet. Ott pedig, hol a nép elnevezésénél jobbat nem tudunk, fogadjuk el azt annál is inkább, mert a *keddi boszorkány* elnevezést sohsem fogja senki összetéveszteni más rossz szellemmel.

A magyarok kedd asszonyát vallásos felfogás teremtette, az oláhok keddi boszorkányát a babonás hiedelem szülte. A kettőnek az eddigi adatok alapján, csak annyiban van köze egymáshoz, hogy mind a kettőnél szerepel a mosási tilalom. Nem lehetetlen, hogy az ezután gyűjtendő adatok több találkozási pontot fognak szolgáltatni. Várjuk tehát ezeket a minél szélesebb körről összegyűjtött adatokat.

Roska Márton.